

ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУКУПНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

В роботі охарактеризована система совместной воспитательной деятельности школы и внешкольных учреждений, вычленены ее основные направления и выявлены тенденции развития процесса. Раскрыты потенциальные возможности и условия реализации индивидуальных психофизических и социальных потребностей личности, что развивается, ее творческий потенциал, социально значащие качества.

The system of joint educational activity of school and extraschool establishments have characterized in this work. The main direction gave off and the most significant tendencies of process development are discovered. The potential possibilities and conditions of individual psychophysical realization and social needs of person are revealed.

Позашкільні заклади разом зі школою покликані направити інтегративні зусилля на організаційно-масову та навчально-виховну роботу з учнями в позаурочний час.

Школа і позашкільні заклади являють собою органічно зв'язані компоненти системи виховання. Свою діяльність вони здійснюють виходячи із загальних цілей, завдань та принципів. Функціональна роль шкіл і позашкільних закладів найбільш повно розкривається у процесі дослідження типології їх виховної діяльності. Тип виховної діяльності – це сукупність основних властивостей процесів педагогічного управління і діяльності вихованців. Під “шкільним” та “позашкільним” розуміються два типи виховної діяльності,

відповідно два способи її організації. “Шкільний тип” виховання передбачає, по-перше, запровадження варіативного навчання учнів з урахуванням їхніх освітніх і життєвих потреб, соціально-культурних умов життя, що вимагає обов’язковий мінімум знань, умінь, навичок, морально-етичних якостей, що сприяють соціальному прогресу суспільства. По-друге, систематичне, послідовне здійснення навчально-виховного процесу у довільно стабільних формах. По-третє, діяльність школи обмежується часовими рамками, що визначаються суспільством.

“Позашкільний тип” виховання характеризується виходячи із провідної ролі школи в освіті та вихованні молоді. Реалізуючі принцип додатковості у вихованні, позашкільні заклади мають більше можливості у варіантності програм діяльності з урахуванням індивідуальних інтересів, здібностей, рівня розвитку дитини, економічних умов району; позашкільний тип виховання ґрунтується на добровільності участі дітей у виховному процесі, на вільному виборі ними занять, організованих форм та видів діяльності. У позашкільному типі виховання тривалість виховного процесу не регламентується рамками навчального року [1].

Аналіз показав, що основні напрямки змісту діяльності позашкільних закладів складаються під впливом тих соціальних вимог, які пред’являються до школи. Доповнюючи, розширяючи, поглиблюючи впливи школи на дитину, позашкільні заклади виконують єдине зі школою завдання. Вичленені напрямки діяльності позашкільних закладів являються по суті і напрямками сукупної виховної діяльності школи та позашкільних закладів [2].

На сьогоднішньому етапі необхідне якісне оновлення діяльності позашкільних закладів. Воно можливе при одержанні таких основних організаційно-педагогічних умов:

1. Оновлення принципів, змісту, форм і методів позашкільної роботи, що передбачає:

а) широке висвітлення й рекламування можливостей, результатів і перспектив діяльності позашкільних закладів, досягнень їх вихованців та випускників;

б) співробітництво в діяльності школи та позашкільних закладів, розширення і зміцнення зв'язку із сім'єю, співробітництва і координацією спільної діяльності з іншими позашкільними центрами культури.

2. Соціальна і духовна підтримка діяльності позашкільних закладів, яка полягає у:

а) подоланні відомчої роз'єднаності, комерційних настроїв та розкладаючого впливу засобів масової інформації на підростаюче покоління, зумовлених поширенням негативних проявів масової культури;

б) піднесенні духовно-художнього та інтелектуального рівня програм радіо, телебачення, поліпшенні змісту періодичної дитячої та юнацької преси, книговидань, театральних вистав, інших видів мистецтва для дітей і молоді.

Головними завданнями школи та позашкільних закладів у відповідності до потреб дітей, батьків, замовлення суспільства і держави є:

а) створення умов для гармонійного розвитку особистості, задоволення всебічних потреб у додатковій освіті в сфері наукової, технічної, художньої, декоративно-прикладної творчості, еколого-натуралістичній, туристсько-краєзнавчій, фізкультурно-оздоровчій, військово-патріотичній та інших видах діяльності, організації дозвілля дітей та учнівської молоді;

б) створення системи пошуку, розвитку, підтримки юних талантів і обдарувань для формування творчої та наукової еліти у різних галузях суспільного життя, стимулювання творчого самовдосконалення дітей та учнівської молоді;

в) формування в учнів та молоді національної самосвідомості, активної громадянської позиції;

г) задоволення потреб учнівської молоді у професійному самовизначенні відповідно до інтересів та здібностей [3].

Під сукупною виховною діяльністю ми розуміємо цілісний взаємозв'язок різноманітних сторін виховної діяльності шкіл і позашкільних закладів, яка виступає в якості обов'язкової умови оптимальної організації процесу розвитку та організації особистості учня.

Сукупна виховна діяльність є цілеспрямованою і планомірною системою дій шкільного та позашкільного колективів для повноцінного використання вільного часу школярів і організації доцільного режиму навчання, праці, відпочинку, дозвілля та громадсько-корисної діяльності, виявлення різносторонніх інтересів учнів, розвитку їх здібностей, талантів, обдаровань, самостійності, ініціативи, творчої активності.

Суть процесу сукупної виховної діяльності школи і позашкільних закладів заключається у взаємній доповнювальності, розширенні та поглибленні впливу цих виховних інститутів на дитину, з метою розвитку її моральних якостей, загальнолюдських духовних та національних цінностей, розвитку інтересів, здібностей, творчих задатків. Враховуючи провідну роль школи у процесі розвитку та регуляції особистості учнів, позашкільні заклади являються важливим фактором в організації вільного часу школярів, а також засобом організаційно-масової роботи у мікрорайоні.

Склад сукупної виховної діяльності, на нашу думку, визначається відношеннями між відповідними інститутами, що склалися. Такими являються відношення субординації, відношення творчої співдружності. Відношення субординації визначаються керівною роллю одного колективу по

відношенню до другого у процесі виховної діяльності. Так, наприклад, в процесі озброєння підростаючого покоління системою знань, умінь, навичок, головною детермінантою розвитку і регуляцією особистості дитини школа виконує головну роль. Тоді як позашкільні заклади мають основне значення в організаційно-масовій роботі. Відношення координації спрямовані на досягнення узгодженості виховних дій школи і позашкільних закладів в області позакласної виховної роботи. Відношення творчої співдружності школи і позашкільних закладів проявляється у всіх напрямках їх сукупної діяльності та характеризує ефективність цього процесу.

Багаторічні спостереження переконують, що результат сукупної виховної діяльності школи і позашкільних закладів, багатство їх відношень знаходяться у залежності від досягнутого рівня зрілості кожного із взаємодіючих колективів. Удосконалення виховних відношень, що відбивають запити громадянського розвитку, складають реальну діалективу педагогічного процесу.

Взаємодія позашкільних центрів та шкіл різного типу викликає потребу у науково обґрунтованих рекомендаціях, теоретичних дослідженнях щодо видів компенсаторної допомоги одне одному у процесі виховання, а також встановлення педагогічно доцільних відносин, що ґрунтуються на взаєморозумінні, взаємоповазі, взаємодоповненні і піклуванні про повноцінний розвиток дітей та підлітків, учнівської молоді.

Розв'язання проблеми взаємодії школи і позашкільного закладу стало об'єктивною необхідністю і зумовлено потребами як суспільства цілому, так і особистості, що розвивається зокрема. Така взаємодія може реалізуватися в інтеграції та диференціації виховних сил, у суспільному плануванні, проведенні масових форм дозвілля, аналізі й прогнозуванні ефективних методів позакласної і позашкільної

роботи, створенні особистісних або персональних програмних карт творчого розвитку школяра, тощо.

Як показують спостереження, привабливими для сучасних старшокласників є найрізноманітніші організаційні форми. Так, поряд з традиційними гуртками, клубами, секціями, їх цікавлять асоціації, малі підприємства, дитячі кооперативи, позашкільні семінарії, академії духовності, тощо.

Поділ форм занять за ступенями їх привабливості й важливості свідчить, що старшокласники і випускники позашкільних закладів віддають перевагу колективним формам організації гурткової роботи, які вимагають активної самостійності і творчої діяльності та надають можливості для оцінювання, випробовування знань, умінь, навичок, характеру з позицій гуманізації взаєностосунків між учнями та вчителями і вихованцями.

Ті норми спілкування, які протягом тривалого часу панували як у школі, так і в позашкільних закладах привели лише до хронічної втомлюваності, інертності, бездуховності, психічних розладів, фізичних недугів і хвороб, проявів агресивності та жорстокості, що не обминули ні вчителів, ні учнів.

Досвід роботи кращих педагогів позашкільних закладів міста свідчать про те, що висока педагогічна майстерність і глибоке знання психологічних особливостей віку старших вихованців, уміла організація діяльності дитячого (юнацького) колективу сприяють успішному формуванню морально-психологічного обличчя школяра, його активної соціальної зрілості. Більшість керівників гуртків уміло використовують навчальний матеріал, не нав'язують шаблонного рішення, розвивають самостійність мислення, спрямовуючи тим самим своїх вихованців на пошуки нестандартних шляхів, підходів. Вони не навантажують пам'ять дітей, як це буває в школі, а звертають особливу

увагу на розвиток кмітливості, активності, винахідливості й пошук творчих рішень, тобто не те, що в навчальному процесі деколи гальмується; помічають і підтримують будь-який, навіть незначний успіх, що зумовлює такі позитивні й необхідні, особливо у дитячі та юнацькі роки, емоції, як радість, оптимізм, упевненість у майбутньому, задоволеність, самоповага і відчуття власної гідності. Встановлений діловий контакт із педагогом, таким чином, переходить у тісний духовний зв'язок і взаєморозуміння.

Радість спілкування, зацікавленість у заняттях утримують гуртківців від антисоціальних проявів, усамітнення, сприяють розвитку високого рівня соціального мислення, що на наш погляд, є значно важливішим й складнішим, ніж просто технічне або гуманітарне мислення, яке формується в сучасних школах, коледжах, гімназіях та ліцеях.

Дані соціологічного опитування виявили унікальні можливості взаємозв'язку школи та позашкільних закладів щодо соціалізації і розвитку та регуляції особистості учня.

Аналіз одержаних даних про можливості й особливості взаємозв'язку школи та позашкільних закладів в роботі з розвитку і регуляції особистості учня дає змогу зробити висновок про те, що їхні вихованці на перше місце ставлять “радість спілкування в колективі однодумців, об'єднаних спільною справою, єдиними інтересами й захопленнями”, що створює можливість вільнішого й активнішого прояву індивідуальності кожного в невимушеному різнобічному спілкуванні з ровесниками й дорослими.

На друге місце ставлять особистість учителя, керівника гуртка, можливість духовної єдності та взаєморозуміння, особистий приклад старшого товариша, його захопленість, ерудицію, людські якості. Серед них насаперед відмічають “доброзичливість”, “зацікавленість

тобою як самобутньою особистістю”, “відсутність диктату, грубощів і нетактовності у спілкуванні”.

Учителі та класні керівники на перше місце ставлять організацію цікавого і змістовного дозвілля, що “відволікає від вулиці”, вчить берегти час, дисциплінує”, розширює кругозір, навчає конкретної справи, що “сприяє поліпшенню навчання у школі”. Друге місце займають великі можливості розвинути індивідуальні нахили”, “масштабність діяльності для самоствердження особистості”, що сприяє вихованню самостійності, цілеспрямованості.

Педагоги позашкільних закладів підкреслюють, що взаємозв'язок школи та позашкільних закладів дає хороші результати”... за умови добре організованої навчально-виховної роботи”. На перше місце керівники гуртків ставлять можливості учнів реалізувати свої здібності у колективі ровесників, які “захоплені спільними інтересами і цілями, коли вони займаються улюбленою справою”, що “істотно позначається на виборі професії”. Друге місце – різноманітність форм спілкування і виховання.

Як бачимо, кожна соціальна група оцінює можливості шкільних та позашкільних закладів у їх взаємозв'язку зі своїх життєвих позицій, що цілком зрозуміло.

За даними анкетування учнів в 2000 р. на запитання “Чи позначилися заняття в школі та позашкільних закладах на Вашій життєвій позиції, світогляді, переконаннях?” 87,5% респондентів дали ствердну відповідь. Вони також відзначили, що школи та позашкільні заклади навчили їх жити і працювати в колективі, завдяки чому зросла відповідальність і вимогливість до себе та інших, розширився кругозір, з'явилася впевненість, організованість. Все це виключало можливість байдикування, сприяло зростанню самосвідомості й наполегливості, прагненню до активної діяльності, формуванню ідейної переконливості, життєвої позиції.

Слід відмітити, що діяльність позашкільних закладів має яскраво виражену особливість та специфіку впливу на розвиток підростаючої особистості. Це добровільність і право вибору занять, різноманітність, свобода й альтернативність спілкування як з однолітками, так і з педагогами, керівниками гуртків і секцій; диференціація за інтересами і захопленнями у тому виді діяльності, який приваблює; унікальні можливості інтелектуального та духовного становлення; відповідна матеріальна база для позашкільних занять, а також методична спрямованість працівників позашкільних закладів на урахування специфіки гурткової і масової позашкільної роботи, тощо. Позашкільні заклади допомагають розкріпачитися, стати більш товариськими, активними, зрозуміти реальне життя.

Останнім часом поширилися трудові дитячі кооперативи, неформальні молодіжні об'єднання різних напрямків (етичні, екологічні, соціокультурні та ін.), а також творчі об'єднання учнівської молоді, малі академії наук, академії духовності, народних мистецтв, університети народознавства, аматорські об'єднання за інтересами тощо.

Сучасний школяр рано дорослішає як в фізіологічному, так і в громадському плані, що викликає основні суперечності цього вікового періоду: з одного боку, глибока і рання проінформованість завдяки засобам масової інформації, прагнення до автономності й самостійного заробітку, бажання якомога швидше самоствердитися серед ровесників, бути на "рівних" з дорослими, а з другого – потреба у підтримці, турботі і розумінні дорослих, невміння розібратись у своїх проблемах. Цьому віку притаманне романтичне і разом з тим критичне сприйняття дійсності, завищена самооцінка та відчуття невпевненості, прагнення встигнути все зробити і невміння розподілити свої сили і час, брак знань, тощо. Превалюють інтереси, що стосуються сучасної музики, моди, спорту, статевих відносин. У молодіжному середовищі

спостерігаються різке зниження духовності й спад соціальної активності, нігілізм, цинізм й несприйняття загальнолюдських цінностей, глибока егоїстичність, душевна черствість, культ насильства, містики, споживацтва, порнографії, психосоматичних і психічних захворювань, самогубств та спроб самогубств (суїцидальними думками і поведінкою) [3].

Взаємозв'язок школи та позашкільних закладів, як підтверджує досвід роботи, дає позитивні результати тоді, коли реалізуються такі основні принципи розвиваючого виховання: інтелектуально-моральна й суспільно-корисна спрямованість; добровільність, захопленість і загальнодоступність;

Врахування психолого-фізіологічних, вікових та індивідуальних особливостей; реалізація потреб дітей і молоді в романтиці, новизні вражень, у грі; поєднання народного й інтернаціонального, колективної діяльності й особистої творчості та самовизначення; демократизм, гуманізм і духовна спрямованість; природодоцільність, активність та ініціативність; педагогічне співробітництво й учнівське самоврядування; спирання на традиції й новаторство; єдність освітньо-виховної і корекційно-оздоровчої роботи.

Здійснюючи взаємозв'язок школи з станцією юних натуралістів (директор Цурікова Н.Б.) м. Кривого Рогу, Тернівського району учні провели операцію "Чиста річка". Нанесли на карту місцевості всі джерельця, розчистили шлях воді, укріпили береги річки Саксагань. Нанесли на карту всі струмки, що впадають в цю річку. Визначили чистоту утоків, наявність в воді лугів та кислот. Знайшли джерела забруднення. При проведенні такої операції особлива увага зверталась на закріплення знань, одержаних у школі. Знайомились з методами гідрологічних досліджень. Провели практичні роботи по визначенню взаємодії ендегенних та екзогенних сил при формуванні сучасного рельєфу і фізичних властивостей порід та мінералів балки Приворотня.

Займаючись керамікою в Центрі дитячої творчості (директор Бугай Л.М.) учні школи знайомилися з матеріалами та основами багатьох наук – фізики, хімії, літератури, з історією виникнення кераміки, її народними напрямками та майстрами. Процес створення декоративних виробів цінний тим, що учень з самого початку уявляє собі кінцевий результат, якого потрібно досягти. Все це веде до організованості і культури праці учнів, виховує уміння в будь-яку справу вносити елементи планування.

У взаємозв'язку школи та станції юних натуралістів (директор Цурікова Н.Б.) була проведена операція “Степова аптека”. Цьому передувала бесіда “Лікарські трави та умови їх збору”. Далі юннати виявили і нанесли на карту найближчі ділянки представництва того чи іншого виду лікарських трав. Підлітки запропонували розширити тему пошуку: знайти дубильні, масляничні, фарбувальні, кормові, медоносні рослини. Ця операція сприяла розвитку спостережливості, орієнтації в природі, вивченню і запам'ятовуванню основних рослин. Така практика має не тільки освітнє, пізнавальне значення, але і виховне. У дітей виховується любов до різної землі, бережливе відношення до неї, а любов до рідного краю сприяє становленню високих моральних якостей людини.

У практичні заняття включались матеріали про способи раціонального природовикористання і охорони природи міста. Педагогами створювались ситуації, в яких підлітки повинні були виразити своє відношення до природи. Ці ситуації створювались при спостереженні за раціональним підходом до використання у місцевих умовах корисних копалин, вод, рослинності, тваринного світу; за охороною повітря і земель. Учні дослідили зразки ґрунту на території ботанічного саду Академії наук України (директор Мазур А.Ю., кандидат біологічних наук) з метою визначення ділянок для створення квітників. З цією метою вони намітили план дії: познайомитись з науково-популярною літературою

по квітникарству, побувати в агрохімічній лабораторії ботанічного саду, одержати консультації у біолога. Завдання виконувались індивідуально. В результаті дітьми були визначені зразки ґрунту для розбивки квітників. Далі підлітки відіграли провідну роль у висадженні квітів.

Відчувати оточуючий світ – це збуджувати думку. Розв'язанню цього завдання сприяла красназавча робота у взаємозв'язку школи з музеями міста. Початком був історичний гурток (керівник Гречана Р.Г.). Він послужив основою для розгортання красназавчої роботи у школі. У план було включено вивчення наступних питань: природних умов місцевості, господарства, побуту, ландшафту краю; історія заселення краю; історія населення краю та рух його складу; історія шляхів сполучення; історія заводів, фабрик, торгівлі, сільського господарства, шкіл та позашкільних закладів, місцевого побуту та житла; відбиття географічних і побутових умов у назвах окремих місць; історичних легенд, переказів-поговірок, тощо. Учні підібрали та систематизували літературно-історичні зведення по місцевій історії – книги, історичні документи. Збір матеріалу доповнився опитуванням мешканців, у пам'яті багатьох збереглися яскраві факти про минуле. Цей пошук позитивно вплинув на школярів. Учениця дев'ятого класу Н. писала: “Готуючи матеріал про історію м.Кривого Рогу, я прочитала багато літератури, переглянула архівний матеріал у бібліотеці, бесідувала про красназнавство. Тепер радісно. Я ніби подорослішала, виросла духовно. Навчилась правильно працювати з книгою, робити висновки”.

Результатом пошуково-дослідницької роботи стало відкриття шкільного історико-красназавчого музею.

Функціонування системи виховання у взаємозв'язку школи та позашкільних закладів ефективніше у разі вирішення таких завдань: цілеспрямований вплив на всі сфери особистості, що формується (інтелектуальну, емоційно-вольову, духовну, практичну); створення як у гуртку

позашкільного закладу, так і у школі сприятливої емоційно-моральної атмосфери, соціальної значущості й особистісної захищеності, що гармонізує відносини з навколишнім світом, збагачує досвід безконфліктного спілкування, допомагає вибрати заняття до душі; залучення гуртківців до постійних і тривалих контактів з громадськістю, трудовими колективами, науковими організаціями, творчими спілками, спортивними товариствами, вченими, викладачами вищих і спеціальних навчальних закладів, які відбуваються у процесі посиленої соціально значущої та добродійної діяльності, що забезпечує єдність емоційно-вольової і практичної підготовленості до виробничої і суспільної діяльності; розвиток естетичного сприйняття світу й формування потреби у спілкуванні та створенні прекрасного і доброго; залучення гуртківців до системи загальнолюдських культурних цінностей, насамперед до культури своєї Батьківщини і народу, формування потреби в духовному збагаченні й фізичному удосконаленні; формування і розвиток звички до здорового способу життя, дбайливого ставлення до природи, оточуючих людей, самого себе; формування загальнолюдських норм гуманістичної моралі (доброзичливість, милосердя, взаєморозуміння, чуйність, терпимість, турботливість, тактовність, працьовитість, тощо), культури спілкування, інтелігентності і благородства; стимулювання потреб у самовдосконаленні, навчання прийомів і методів самоаналізу, самовиховання і самоосвіти.

Реалізація цих завдань дає змогу стимулювати оновлення змісту, форм і методів роботи в єднанні школи та позашкільних закладів на основі ідей гуманізму, національних особливостей гуртківців, поваги до особистості кожної дитини, піклування про її розвиток і добробут, що на всіх етапах суспільного розвитку було інакше (панували казенщина, формалізм, заорганізованість й одноманітність).

Такими напрямками соціально значущої сукупної виховної роботи у школах та позашкільних закладах міста є: екологічна, миротворча, благодійна діяльність; турбота про розвиток рідного краю; допомога школі, мікрорайону; вивчення історії рідної землі; етнографічна діяльність; науково-просвітницька діяльність, із профілю свого гуртка, клубу або секції; діяльність з відродження національної культури, мови, традицій; художньо-естетична, оздоровча і спортивна робота тощо.

Нового педагогічного змісту набула співдружність із сім'єю, спираючись на сімейні традиції у вихованні. Це дає змогу забезпечити, з одного боку, індивідуальний підхід до виховання, а з другого – залучити батьків до спільних форм дозвілля, піднести їх авторитет серед власних ідей та референтної групи їхніх однолітків, реалізувати потребу в утвердженні свого соціального статусу. Спільна соціально значуща діяльність або дозвілля веде до підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків, запобігає конфліктним ситуаціям і непорозумінням, що виникають у родині через обмеженість спілкування.

Шляхи удосконалення взаємодії школи та позашкільних закладів виявляються виходячи із характеристики особливостей позашкільного типу виховної діяльності взагалі, із аналізу та конкретизації функціональної ролі позашкільних закладів у процесі розвитку та регуляції особистості учня, виділення та визначення відношення субординації, координації, творчої співдружності між ними та інтеграції їх впливів.

Подальше удосконалення взаємодії шкіл та позашкільних закладів пов'язано, з однієї сторони, з розширенням масштабів, збагаченням змісту, розвитком форм і методів їх сукупної роботи, з другої сторони, – з підвищення якісного рівня діяльності кожного із них.

Сукупна виховна діяльність школи і позашкільних закладів надає цілісність системі виховання, забезпечує умови для багатостороннього розвитку особистості. Вона визначається як тенденцією до інтеграції, так і диференціацією виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Георгиева Пенка Динева. Педагогические проблемы совместной воспитательной деятельности школы и внешкольных учреждений. Канд. дисс. М., 1976.
2. Тарченков Э.С. Организационно - педагогические проблемы единства учебно-воспитательного процесса в школе и вне школы. Канд. дисс., М., 1970.
3. Мельникова Г.М. Позашкільні заклади України. Основні напрямки розвитку та оновлення діяльності. Концепція. – К., 1993.

Г.Б.Штельмах

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ШКОЛІ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ

Эта статья посвящена проблеме поиска активных методов обучения в школе молодого учителя, педагогическим условиям, которые обеспечивают эффективные результаты использования деловой игры в подготовке молодых учителей к профессиональной деятельности.

Большое внимание уделяется таким активным методам как педагогические ситуации, дискуссии, конференции.

This article is devoted to the problem of searching of active methods of teaching in young teacher's school, to the pedagogical conditions which provide effective results of usage of a business game in training young teachers for professional activity.

Great attention is paid to the active methods such as: pedagogical situations, discussions, conferences.

Перебудова всіх сторін діяльності школи неможлива без розвитку мислення вчителів-початківців, без оволодіння ними новими, прогресивними формами управління дитячим колективом. Ось чому у школі молодого вчителя навчання покликане формувати у вчителів прагнення до самостійного вивчення актуальних проблем педагогіки і психології, озброїти їх знаннями та вміннями необхідними для швидкої адаптації, до найновіших досягнень науки та передового педагогічного досвіду.

Великими можливостями у розв'язанні поставленої проблеми наділені активні методи навчання, що дають можливість скоротити шлях від набуття знань до їх практичного застосування. До таких методів ми відносимо ділові ігри, завдання, пов'язані з процесом управління пізнавальною діяльністю школярів, лабораторно-практичні завдання, дискусії, конференції, курсові роботи. При їх допомозі на заняттях у школі молодого вчителя педагоги не тільки поповнюють знання, але й вдосконалюють свої професійні уміння, розвивають професійно-значущі якості, обмінюються власним досвідом. У них розвивається здібність виділяти із сукупності ситуацій основні напрямки діяльності класного керівника.

На заняттях у школі молодого вчителя ми аналізували педагогічні ситуації, які сприяли формуванню й обґрунтуванню висновків, виробленню конкретного стилю мислення.

На семінарських заняттях нами практикувались педагогічні і психологічні замальовки “Мій перший урок”, “Як провести перші батьківські збори” та інші. На практичних заняттях ми систематично розв’язували педагогічні задачі, які давали можливість перевірити теоретичні знання на практиці.

Молоді вчителі під час роботи зустрілися з необхідністю розв’язувати різноманітні завдання, що підлягають єдиній меті – формуванню всебічно і гармонійно розвинутої особистості. Адаптація до шкільної практики вимагає від педагога зібраності, необхідної для розв’язання навчальних та виховних завдань. Вчителям-початківцям приходиться застосовувати на практиці свої професійно-педагогічні знання, переосмислювати більшість теоретичних положень, тому що вони діють не в абстрактних умовах, а в конкретних ситуаціях, зустрічаються з реальними людьми. Ось чому розв’язання педагогічних завдань повинно зайняти центральне місце на практичних заняттях школи молодого вчителя.

Нами апробувалися ділові ігри. Ділову гру ми розглядаємо як різновидність управлінської гри, яка відпрацьовує навички прийняття та реалізації стратегічних рішень. Ділові ігри допомагають імітувати навчально-виховний процес, колективні творчі справи школярів і управляти ними. У них закладена можливість не тільки приймати рішення, але й організовувати його виконання. Учасники гри можуть побачити результати своїх дій, порівняти їх з результатами колег. Ділова гра дає можливість вчителям-початківцям вийти за межі своєї професійної діяльності, познайомитися з роботою суміжних груп і попрактикуватися у розв’язанні взаємоспоріднених проблем.

Використання випадкових факторів у грі підсилює ступінь ризику у прийнятті рішення, виховує швидкість реакції й організаційну сміливість.

Ділову гру треба поєднувати з іншими активними методами. На початку навчання вона примушує учасників побачити і проаналізувати свою діяльність крізь призму теорії і систематизувати знання. На цьому етапі гра викликає багато питань теоретичного і нормативного характеру і стимулює вчителів глибоко засвоювати теоретичний курс у школі молодого вчителя. Ігри, що завершують основний курс навчання, допомагають оцінити свої знання і використати науково-методичні рекомендації у практичній діяльності.

Досвід свідчить про те, що ефективність ділової гри залежить від вибору теми. Підготовка до гри може здійснюватися шляхом поетапного збору матеріалу у процесі лекційного курсу, семінарських і лабораторно-практичних занять. Позиція кожного учасника гри визначається викладачем. В одному випадку вона може бути чітко окресленою, що виключає імпровізацію, а в другому – викладач лише вказує вихідне положення, визначаючи контури мети, а учасникам надається можливість свободи вибору позиції в грі. Уміння аргументувати, вибирати реальні позиції ми оцінювали при підведенні підсумків. Розподіл ролей та завдань між учасниками гри здійснює викладач, староста групи із врахуванням інтересів та побажань, можливостей та рівня підготовки кожного молодого вчителя.

Ділова гра – це моделювання навчально-виховного процесу, ось чому важливо підтримувати ігровий процес та коректувати його у заданому напрямку. Позиція викладача багатогранна: до гри – він інструктор, а в процесі її – консультант, по закінченні – суддя і на завершенні – керівник дискусії.

З метою підвищення пізнавального і виховного потенціалу занять ми проводили рольові ігри. Наприклад,

нами була організована і проведена рольова гра на тему: "Обмін позиціями". Головна мета цієї гри – створення конфліктних ситуацій, що виходять за межі міжособистісних відносин. Під час рольової гри молоді вчителі були поставлені в такі умови, в яких вони вимушені виконувати чітко визначені функції. В залежності від поставлених завдань вони осмислюють штучно створену ситуацію і визначають свої дії. Беручи участь у рольовій грі, вчителі привчаються мислити, аналізувати та оцінювати свої дії, вдосконалюючи вміння визначати причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, теоретично обґрунтовувати свої дії.

Аналіз практики використання рольових ігор свідчить про те, що вони сприяють закріпленню у вчителів стійкого інтересу до педагогічної професії, розширенню професійного кругозору, удосконаленню навичок контролю та самоконтролю. Рольові ігри розвивають самостійність, здібність приймати правильне рішення, швидко й оперативно орієнтуватися у ситуаціях, концентрувати волю і увагу на розв'язанні поставлених завдань.

Слід зазначити, що активні методи роботи в навчальному процесі школи молодого вчителя передбачали включення в себе систему відносин "викладач – молодий учитель – учень", а сама педагогічна праця виступала формою їх взаємодій. Основу педагогічного процесу склали відносини між викладачем і вчителями-початківцями, під час яких окремих вчитель виступав активним учасником цього процесу. Структура відносин "викладач – молодий учитель – учень" являє собою систему просторово-часових, психічних і соціальних контактів, що мають стійкий інтерес. Навчальний процес у школі молодого вчителя ми організували на взаємній активності викладача та вчителів. Взаємна активність виражається у взаємодії, яка включає різноманітні зв'язки, новий характер стосунків, які базуються на повазі до

людини, що сприяє формуванню активної особистісної позиції, колективних відносин.

Учителі, слухачі школи молодого вчителя, виділяються високим рівнем культури, пізнавальною активністю, новим стилем мислення, професійною зіркістю. Отже, якщо подібний курс навчання молодих учителів цілеспрямовано організовувати і проводити, то він сприяє більш завершеній підготовці вчителів.

I.M.Трубавіна

СІМ'Я ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В предлагаемой статье семья рассматривается как фактор социализации детей инвалидов. Анализируются права и обязанности семьи и общества по отношению к детям с особенными потребностями.

In this article family is considering as a factor of socialization of disable children. The author analyses the rights and responsibilities of family and society relates with a specific needs of children.

Діти з особливими потребами – це інваліди; діти, які є неповноцінними у розумовому, або фізичному відношенні. Згідно з Конвенцією ООН “Про права дитини” вони мають вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті (ст.23). Сім'я визнана природним середовищем і основним осередником суспільства (2,ст.16;7ст.,23;8ст.,10). Саме тому “сім'ю, яка є основним

осередником природним середовищем росту і добробуту дітей, слід забезпечувати усіма можливими видами захисту і допомоги” (5ст.,14). Це дозволяє реалізувати усім дітям можливості “визначити себе як особистість і реалізувати свої можливості в безпечних і сприятливих умовах, середовищі сім’ї або опікунів” (5ст.,15). Отже, якщо дитина народилася вже з особливими потребами або набула їх у житті, то найкращими умовами для її виживання, захисту і розвитку є сім’я. При цьому кожна держава повинна приділяти першочергову увагу благополуччю сім’ї та дитини (4ст.,1).

Між тим маємо ситуацію, коли, наприклад, у Фінляндії, головним об’єктом забезпечення соціальними допомогами та послугами є не сім’я, а індивід, котрий має право на соціальну допомогу [11,31]. Це порушує, на наш погляд, цілісність сім’ї, оскільки допомога одного члену сім’ї не сприяє викорененню проблем усієї сім’ї, поліпшенню сімейних стосунків, у повному обсязі, хоча й сприяє створенню рівності громадян у суспільстві, наданню їм рівних можливостей, незалежно від їхнього економічного становища, соціально-класової приналежності, місця проживання [11,31]. При цьому підході не враховуються почуття інших членів сім’ї, не коректуються стосунки “батько - мати”, “брат - сестра”, “батько - дитина”, “мати - дитина”; робота ведеться на основі стосунків “дитина – інвалід – суспільство”, що сприяє формуванню досвіду сімейного життя, моделі сімейного виховання, тощо.

У Швеції існує 4 “стовпи” соціальної роботи, яка базується на принципі “золотої середини” і є не “маргінальною”, а “інституційною”. Тому свою соціальну роботу шведи будують на основі: захисту прав уразливих верств населення, залученням до суспільства маргінальних груп; пояснення – профілактика – мобілізація ресурсів; зміни життя на краще індивіда, сім’ї, суспільства [23,133].

Ця система соціальної роботи, на наш погляд, найкраще забезпечує ідею захисту прав сім'ї у суспільстві і прав членів сім'ї у самій сім'ї та суспільстві. Це дозволяє говорити про забезпечення прав сім'ї дитини з особливими потребами у суспільстві і прав дитини з особливими потребами у сім'ї та у суспільстві.

Термін “права сім'ї” вживається у деяких документах ООН, наукових дослідженнях, але вони не є визначеними і обґрунтованими.

Права сім'ї – це права, які належать сім'ї як особливий соціальний системі, вони з'являються тільки з моменту створення сім'ї і є ознакою її цілісності перед суспільством. Сім'я втрачає свої права, коли вона перестає існувати у суспільстві, але не тоді, коли суспільство їх не визначає. Права сім'ї надають їй певні можливості у суспільстві і захищають її від нього.

Права членів сім'ї у самій сім'ї – це людські права, які належать особі в силу того, що вона є людиною і права, які належать цій же особі і силу того, що вона є членом особливої соціальної системи, яка захищає її від суспільства. Ці права є невід'ємними, всеосяжними і рівними, ними володіють усі члени сім'ї без винятку. Можна або бути членом сім'ї, або не бути зовсім, отже мати ці права, або не мати їх зовсім. Утратити ці права людина може, тільки у разі припинення життя всієї сім'ї. Тоді людині залишаються лише людські права у суспільстві. Ці права надають людині певні можливості у сім'ї.

Оскільки сім'я – це соціальна система, яка характеризується цілісністю, наявністю функціональних зв'язків (стосунків “батько-мати”, “мати-діти”, “батько-діти”, “брат-сестра”), то порушення цих зв'язків буде сприяти порушенню сім'ї, отже кожний член сім'ї має право на сімейні стосунки, спілкування з членами сім'ї, проживання у сім'ї, участь у визначенні мети життєдіяльності всієї сім'ї, у

діяльності з її досягнення. Завдання суспільства – допомогти зберегти сім'ю і сімейні стосунки на різних етапах її життєдіяльності і в різних обставинах і умовах життя.

Це є можливим через реалізацію принципів толерантності у сім'ї та суспільстві. У Декларації принципів толерантності, схваленою Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 28 сесії в Парижі 16.11.1995 р., проголошено у ст.3 необхідність толерантності у взаєминах між окремими особами, у сім'ї та громаді. При цьому під толерантністю розуміється: поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості (ст.1.1.); активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини (ст.1.2.); поняття, що означає відмову від догматизму і абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини (ст.1.3.); визнання того, що кожен може дотримуватися своїх переконань і визначає таке саме право за іншим, що люди від природи своєї відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою, і мають право жити у мирі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим [9].

С.Манніла, експерт ЄС, зазначає, що сім'я, самотні друзі, родичі, колеги або сусіди надають не тільки моральну, а й матеріальну підтримку ... Оточення, на її думку, частково визначає місце особи у суспільстві ... [22,44].

3-5 грудня 1998 р. у Києві пройшла міжнародна наукова конференція "Сучасна сім'я в умовах трансформації суспільства", у резолюції якої зазначено, що пріоритетними проблемами, які визначають становище сучасної сім'ї в українському суспільстві є: виявлення оптимальних шляхів створення максимально можливих умов для виконання сім'єю її соціальних функцій, що за умов кризи значно деформовані;

теоретико-методологічні проблеми природи шлюбу, сім'ї як суб'єкта та осередку формування системи родинних традицій і, водночас, універсального феномена поля соціальних конфліктів, а також науково-прикладні проблеми щодо системи юридичного захисту інтересів сім'ї в Україні, правових гарантій забезпечення матеріальних інтересів та прав подружжя, громадських прав членів сім'ї, особливо дітей та старих; комплекс медико-генетичних, біологічних, психологічних і профілактичних проблем, що визначають напрямки розвитку інституту сім'ї та її соціального й фізичного здоров'я; відродження традицій та культурних цінностей родини, відновлення та збереження етичних норм і стандартів як у сімейній, так і з громадській комунікації [21,91-92].

29 січня 1998 р. у Києві відбулася конференція "Проблеми соціальної інтеграції людей з інвалідністю у суспільство", на якій було сказано, що інваліди мають жити і працювати серед здорових людей, користуватися нарівні з ними всіма благами, відчувати себе повноправними членами суспільства. Але програми житлового і громадського будівництва, плани розвитку міст і сіл розраховані на середньостатистичну людину, не враховуючи особливих потреб інших людей. Тому черга за сприянням держави у законодавчому аспекті цих ідей. Основною ідеєю конференції була така: "люди з інвалідністю не лише потребують допомоги, а й готові самі змінити своє життя на краще" [20,133-134].

26-27 лютого 1998 р. на конференції "Шляхи реформування української психіатрії" було висловлено погляд на необхідність участі в психіатричній допомозі всіх зацікавлених сторін: держави, професіоналів, родичів хворих та самих людей, які отримують допомогу [20,134].

19-21 жовтня 1998 р. у Братиславі (Словачія) відбулася Міжнародна конференція "Реінтеграція в суспільство осіб із

психічною інвалідністю: дійсність і майбутнє” на якій було зазначено, що психологічну реабілітацію інвалідів із психічними захворюваннями треба проводити поза психіатричною лікарнею; у реабілітації повинна брати участь мультидисциплінарна команда: психіатр, медсестра, психолог, соціальний працівник, сім'я хворого і сам хворий; реабілітація повинна бути неперервною, комплексною й наближеною до місця проживання користувача послуг.

У резолюції конференції вказані пріоритети розвитку психосоціальної реабілітації, серед яких: гарантії прав психічно хворих, створення умов для інтеграції їх у суспільство; підтримка максимальної автономії людей із психосоціальною інвалідністю шляхом самопомоги, а також допомоги з боку сім'ї, родичів ... [21,89].

Маємо певний досвід такої соціально-педагогічної роботи з сім'ями, де є діти з особливими потребами. Найбільш відомим є рух за нормалізацію дітей. Це громадський рух, спрямований на те, щоб діти з особливими потребами виховувалися у власних або прийомних (фостерних) сім'ях. Цей рух викликаний батьками дітей з особливими потребами, які виявили, що державні установи порушують права дітей і не забезпечують їм гідного життя, любові і піклування. Це можливе лише у сім'ї, специфічною і відміною рисою якої є наявність стосунків “батько-мати”, “батько-діти”, “брат-сестра”. Ці стосунки характеризуються емоційною близькістю, взаєморозумінням, взаємодопомогою.

Нормалізація – це використання засобів, які ціняться у нашому суспільстві, з метою виховання поведінки, досвіду і властивостей особливості, які також ціняться. Це право бути прийнятим у якості повноцінного члена суспільства, право на становлення як до особистості із почуттям власної гідності і повагою та можливість реалізації особою своїх прав. Мета нормалізації – попередження маргіналізації, сегрегації та ізоляції інвалідів. Це означає створення підтримки і захисту

цінних соціальних ролей для людей, які мають ризик соціальної девальвації [16,38-25].

Діяльність британської асоціації Mencap, яка спрямована на об'єднання сімей, які мають дітей з інтелектуальною недостатністю, має гасло: "Усі рівні перед очима Божими" [12,84].

У Великобританії з 60-х почався громадський рух батьків дітей із значними розумовими відхиленнями за право цих дітей на освіту. Для них створили спеціальні школи, метою навчання яких є не набуття академічних знань та умінь, а соціальна адаптація розумово обмеженої дитини на основі позитивного умовно рефлекторного підкріплення (прищеплення навичок самообслуговування, спілкування, орієнтування у своєму населеному пункті, засвоєння правил безпеки, сексуальне виховання і трудове навчання) [12,86].

У Німеччині поширені інтернатні заклади, які не є повністю закритими, їх мешканці відвідують школи нарівні з іншими людьми [12,85].

Існуючий у Словенії "Фонд якісного життя людей з проблемами навчання - SILVA", який об'єднує соціальних працівників і батьків дорослих дітей з проблемами навчання, спрямовує батьків на отстоювання соціальних та політичних прав своєї дитини. Підтримка батьків, визнання їхніх зусиль, розуміння їхніх почуттів і болю допомогла їм усвідомити репресивні тенденції тих соціальних інституцій, які покликані опікуватися дітьми. Вони почали вимагати пошуку кращих рішень у межах чинного законодавства (та й навіть зміни певних його засад), а також ефективнішого використання наявних ресурсів за призначенням. Поряд із тим вони висунули вимогу скасування усталених методик кваліфікування дітей за категоріями інвалідності, які, за цими методиками, зберігають чинність упродовж життя; було також порушено питання про поновлення головних прав

людини (наприклад, права голосу) для тих, хто був їх позбавлений через психіатричний діагноз [26,114].

Вивчення досвіду Канадських фостерних сімей дозволяє визначити умови успішної нормалізації дітей з особливими потребами дітей; створення системи фостерних сімей (короткочасних чи тривалих), усиновлення дітей і ліквідація інтернатної системи; активність представництва інтересів дітей; можливість вибору дітьми і сім'ями послуг: державні та недержавні опіка і піклування; підвищення вимог до соціального працівника і престижу цієї професії у суспільстві; можливість контролю державними і недержавними організаціями, громади за якістю послуг, які надаються дітям з особливими потребами в державних закладах і сім'ях; профілактика системи соціального сирітства; активність батьків і дітей щодо найкращого забезпечення інтересів дітей з особливими потребами. Але система нормалізації дозволила: зробити кожну дитину особистістю; створити найкращі умови для виживання, розвитку і захисту дітей з особливими потребами; забезпечити реалізацію права дитини на сім'ю; повернути дітей з особливими потребами у суспільство, зробити їх адаптованими для самостійного життя і праці; реалізувати права батьків на виховання дітей у сім'ї; зробити суспільство більш гуманним, ліквідувати інтернати.

У Данії існує служба всебічної цілодобової допомоги вдома, завдяки якій інваліди можуть залишатися у своїх домівках. Це – елемент превентивної програми соціального захисту населення як громадян Данії, так і тих, хто тимчасово перебуває в її межах [18,61].

У рамках цієї програми реалізуються також такі послуги, як: хатня допомога, медична допомога або медичний догляд вдома, служба медичних сестер, які відвідують молодих матерів, які мають дітей віком одного року [18,62].

Це допомагає підтримувати сімейні зв'язки, жити вдома дітям з особливими потребами.

Великобританія має свій досвід реалізації прав дітей з особливими потребами на сімейні стосунки, крім фостерних сімей. Це – громадська опіка, яка узагальнює велике коло послуг для широкого і різноманітного контингенту людей, які мають різні вади. Громадська опіка стосується дорослих і дітей (Англія, Уельс) з особливими потребами, які тимчасово або довгостроково потребують сторонньої допомоги і підтримки і спрямована в основному на те, щоб більшість людей, коли це доцільно підтримувати вдома, а не у стаціонарних чи медичних закладах. Це забезпечить їм можливість “жити, наскільки це можливо, нормальним життям у своїх власних домівках або у домашньому оточенні у місцевій громаді” з правом на опіку і переважним правом голосу у рішеннях, що стосуються їх життя.

Громадська опіка дозволяє забезпечити право на опіку і підтримку, щоб допомогти досягти максимально можливої незалежності і через набуття і відновлення базових життєвих навичок допомогти їм повністю використовувати свій потенціал; дає можливість людям індивідуально вирішувати, як їм прожити життя і які послуги їм для цього потрібні [16].

У 1976 році Спілка фізично неповноцінних людей проти сегрегації визначила незалежне життя “коло виборів, які може зробити людина з певними вадами за підтримки служб і організацій, ... як якість життя з допомогою, а не велику кількість завдань, які вирішуються без допомоги”.

Принципами обслуговування у громадській опіці є: інформація, конфіденційність, захист, оцінювання, забезпечування послуг [16,35].

Громадська опіка передбачає участь у її здійсненні: людей, які користуються послугами; сім'ю та інших неоплачуваних опікунів, хто користується послугами; департаменти соціальної роботи (в Англії – департаменти

соціальних служб); відділи охорони здоров'я; трести НСОЗ; відділи органів місцевої влади по житловому забезпеченню; добровольчі організації – великі й малі; волонтерів; приватний сектор і постачальників послуг опіки [16,20].

Маємо вітчизняний досвід роботи з сім'ями, де є діти з особливими потребами. Так, школа соціальної роботи Національного університету “Києво-Могилянська академія” спільно з європейською програмою TEMPUS проводить 4 цикли навчального курсу з питань охорони психічного здоров'я. Однією з цілей курсу є підкреслення важливості роботи з сім'єю людини з особливими потребами. Тому заняття проводяться у 3 групах: професіоналів, родичів та користувачів послуг.

3 жовтня 1997 р. у товаристві “Джерела” було проведено круглий стіл “Допомога інвалідам із розумовими вадами: комплексний підхід”. Це товариство об'єднає батьків та фахівців й опікується виключно проблемами інвалідів із розумовою недостатністю. Стратегія “Джерел” – розробка діючих моделей закладів допомоги інвалідам: денного центру для дорослих, клубу для підлітків, ігротеки для дітей, юридичної консультації для родини, групи психологічної підтримки батьків [14,147].

29-30 вересня 1997 р. Всеукраїнська конференція “Проблеми матерів дітей-інвалідів та шляхи їх розв'язання в сучасному суспільстві”. Було схвалено:

1) проект “Призначення”, метою якого є створення системи соціально – психологічної підтримки матерів дітей-інвалідів України;

2) рішення про створення Всеукраїнської асоціації матерів дітей-інвалідів “Серце матері”, метою якої є підвищення соціальної активності та соціально-психологічна підтримка матерів дітей-інвалідів, захист прав і допомога в інтеграції у суспільство дітей-інвалідів, просвітницька діяльність, спрямована на подолання сегрегації дітей та

молоді, формування гуманного відкритого суспільства [19,140].

Особливо цінним є досвід роботи з сім'єю, де є діти з особливими потребами, на різних етапах її життя. Психологи виділяють 4 етапи розвитку сім'ї: первинний шлюб, первинна сім'я, вторинна сім'я, вторинний шлюб [24]. Але, враховуючи особливості дітей-інвалідів, можна уточнити. Відповідно до кожного етапу здійснюється особлива соціально-педагогічна робота [15,17,24,25,26].

Перший етап існування сім'ї передбачає у плані попередження появи дітей з особливими потребами роз'яснювальну роботу, генетичні консультації, лікування генетичних розладів, запобігання наркоманії, алкоголізму, паління, токсикоманії, ВІЛ/СНІДу. Це – для всіх молодих сімей.

Другий етап – від появи дитини з особливими потребами до її підліткового віку (статевого дозрівання). Перша проблема – “швидка допомога” батькам: психотерапевтична та просвітницька робота з матір'ю та батьком, іншими членами родини. Цю роботу проводить група спеціалістів і батьки, які мають такі проблеми і допомагають вистояти, порадять, як жити з таким лихом. Ця робота проводиться вже в пологовому будинку, а потім у центрах соціально-психологічної підтримки матерів. Проблема полягає не тільки у збереженні стосунків “батьки-дитина”, але й стосунків “батько-мати”, “сім'я-суспільство”. Батьки не повинні кинути своє життя, друзів, роботу у зв'язку з появою дитини з особливими потребами, повинні згуртуватися перед лихом і зберегти свою любов. Якщо ця дитина не є першою, то батьки не повинні забути про інших дітей і приділяти увагу тільки цій. На цьому етапі соціальний працівник інформує батьків про послуги, які вони можуть отримати, забезпечує контакт та спілкування з сім'ями, де є такі ж проблеми, здійснює адвокатство в інтересах дитини та

сім'ї допомагає отримати необхідні медичні та освітні послуги, спеціальну підготовку з обслуговування дитини вдома. Батьки-чоловіки повинні бути лідером у розв'язанні проблем сім'ї, тому доцільним є створення груп взаємодопомоги батьків-чоловіків, інших членів сім'ї, братів та сестер, які теж потребують захисту і реабілітації. Брати і сестри можуть стати опорою і захистом не менш для своїх рідних, але й для багатьох хворих людей, адже здатність до співчуття виховано в них з дитинства [с.138]. Хворим дітям здорові потрібні для соціальної адаптації, підтримки і спілкування, здоровим хворі – щоб навчитися живому співчуттю.

Дитина з особливими потребами йде до школи. Батькам легше – в них є час для себе. Соціальний працівник допомагає ввійти до дитячого колективу, працює з класом з метою формування ставлення до дитини з особливими потребами як до рівної їм. Це можуть бути уроки милосердя, етичні бесіди, які вчать толерантності. Разом з тим здійснюється робота з сім'єю: дитина дорослішає, збільшується коло інтересів, для задоволення яких необхідне змістовне дозвілля, предметне спілкування. Тут можуть допомогти денні центри, де можна слухати музику, відзначати свята, займатися в групах та секціях, звернутися за консультацією до психотерапевта.

У м.Первомайському Луганської області у структурі міського управління соціального захисту населення діє сектор соціально-педагогічної реабілітації дітей-інвалідів. Велика роль тут відводиться оточенню дитини: сім'ї, близьким, людям, які з нею безпосередньо спілкуються. Усі вони, і перш за все, сама дитина, є учасниками безперервного процесу подолання вад. Спеціалістами ведеться постійний прийом батьків, до їх послуг консультації на різноманітні теми. Робота всіх спеціалістів спрямована на отримання позитивних результатів фізичного та розумового розвитку дітей.

Наступний етап: від статевого дозрівання дитини до її виходу з сім'ї. Основні проблеми дитини на цьому етапі: робота і право на життя з іншою статтю. Соціальний працівник допомагає одержати професійну підготовку, роботу (це може бути і виробничо-реабілітаційний бізнес для сімей інвалідів), слідкує за стосунками на роботі і коректує їх, спілкуючись з роботодавцями, колективом на предмет прав такої людини і толерантного становлення до неї, здійснює роботу з статевого виховання. Батьки на цей час турбуються про те, що буде з дитиною, коли їх не стане. У них з'являється час для лобювання інтересів дітей, поліпшення їх життя у перспективі і час для себе: необхідно відновити стосунки "чоловік-жінка". Діяльність соціального працівника спрямовується на наповнення сенсом життя батьків і на допомогу в організації їх дозвілля. Це полегшує перехід сімейної пари на останній етап – від виходу дитини з сім'ї до смерті одного з подружжя. На цьому етапі необхідно визначитися з метою життя, власними стосунками. Тут доцільна участь батьків у проектах типу "З'єднання поколінь", коли люди похилого віку реалізують себе, допомагаючи набути певного досвіду молоді, у групах самодопомоги, у представництві інтересів сімей з дітьми з особливими потребами тощо.

Особлива увага на всіх етапах роботи з сім'єю приділяється їй самій щодо вибору якості і кількості послуг.

Діти з особливими потребами та їх сім'ї є користувачами послуг. Їх залучення до користування послугами в Англії може здійснюватися як [16]: залучення інвалідів до їх власної опіки головним чином для охорони власних прав через: подання скарг, доступ до документації, участь у практичних конференціях і огляд; залучення до розробки власного комплексу послуг; залучення до управління існуючими послугами через комітети і форуми радників, групи самозахисту і захисту прав користувачів,

комітети з управління, консультаційні зустрічі і групи; залучення до планування нових послуг, відбувається через подібні механізми, формальні комітети по плануванню або проектуванню, коментарії або консультативні документи, систематичні дослідження [16,37].

На основі викладеного можна зробити висновки про те, що:

- 1) держава повинна забезпечувати реалізацію прав сім'ї дитини з особливими потребами і самої дитини;
- 2) соціально-педагогічна робота для повернення дітей з особливими потребами у суспільство повинна проводитися як дитиною, так і з її сім'єю та оточенням і бути різною на етапах розвитку сім'ї;
- 3) якість одержаних послуг для дитини з особливими потребами залежить від її сім'ї, її самої, громади, органів влади, церкви, тому їх зусилля повинні підтримуватися і координуватися органами влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація ООН прав дитини.
2. Загальна декларація прав людини (ООН).
3. Конференція ООН про права дитини.
4. Декларація про соціальні та правові принципи, які стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях (ООН).
5. Всесвітня Декларація про забезпечення, виживання, захисту і розвитку дітей (ООН).
6. План дій щодо здійснення Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (ООН).
7. Міжнародний пакт про громадські і політичні права (ООН).

8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ООН).
9. Декларація принципів толерантності (ЮНЕСКО).
10. Декларація ЮНЕСКО про раси та расові забобони.
11. Аалтонен Е. Система соціального захисту і соціальної освіти у Фінляндії. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. - № 1-2. – С.31-38.
12. Бастун Н. Діти й молодь із розумовою недостатністю в Україні та в світі. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 2-3. – С.83-94.
13. Вступ до прав людини. – USIA Regional Programme Office, Vienna, 2000.
14. До міжнародного дня психічного здоров'я. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 2-3. – С.141-143.
15. Зіборова Л. Життя матері дитини – інваліда в соціумі. Проблеми та шляхи їх розв'язання. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 2-3. – С.124-130.
16. Зміна контексту громадської опіки. Програма підготовки спеціалістів громадської опіки. – Університет м. Данді. / Переклад з англ. Козубковської І.В., Пічкр О.П. – Ужгород. 1999.
17. Інформаційно – аналітичний матеріал про діяльність міського управління соціального захисту населення за 1998 р. – м. Первомайськ. 1998.
18. Кок Й. Громадянин і соціальна система. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 2-3. – С.60-68.
19. Конференції та круглі столи. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 2-3. – С.139-140.
20. Конференції та круглі столи. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 2-3. – С.128-137.
21. Конференції та круглі столи. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 4. – С.88-89.

22. Манніла С. Моніторинг бідності й обстеження бюджетів домогосподарств в Україні. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 2-3. – С.24-49.
23. Ходас Г., Смерецька В. Lagom – золота середина шведів. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 2-3. – С.131-133.
24. Психологическая поддержка семьи. Материалы к тренингу. – К.: Центр “Розрада” при поддержке United Nations Trust Fund on Family Activities. – 2000.
25. Andersson D. Social work and Learning disability. // Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково – практичної конференції. “Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи”. – Ужгород, 199. – Ч.1. – С. 5-12.
26. Завершик д. Соціальні інновації. Нова парадигма соціальної роботи у Центральній Європі. // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 2-3. – С.107-123.

Зміст

1. Конрашова Л.В. Формування професійного “Я” майбутніх педагогів засобами особистісно-зорієнтованого навчання в практиці вищої школи.....3
2. Щербина С.М. Задачний підхід та принцип роліової перспективи у педагогічному процесі – основа активізації професійної позиції студентів.....13
3. Гаврилюк О.А. Комунікативно-творчі здібності як основний показник комунікативної культури вчителя.....25
4. Іванова В.В. Формування творчих здібностей майбутнього педагога в умовах вищої школи.....32
5. Савченко Л.О. Упровадження діагностичних технологій у навчальний процес вищої школи.....39
6. Гусак Т.М., Малінко О.Г., Використання модульно-рейтингової системи при вивченні іноземних мов.....44
7. Вієвська М.Г. Позааудиторна робота з молоддю як засіб адаптації до викладання навчальних дисциплін в умовах професійного навчання.....49
8. Зеленкова Н.І. Технологія формування творчої особистості школяра у навчальному процесі.....58
9. Буряк В.К. Організація навчальної праці учнів у процесі виконання домашніх завдань.....63
10. Кравцова І.А. Умови формування інтересу до навчально-дослідної роботи у випускників педагогічних гімназій...71
11. Комарова О.В. Усвідомленість – якісний показник знань школярів.....77
12. Рангелова Е.М. Детермінанти девіантної поведінки учнів.....86
13. Левочко І.В. Превентивне виховання школярів у теорії та практиці В.О.Сухомлинського.....103
14. Ликов В.Н. Дослідження рівнів освоєння школярами фольклору як першооснови народної педагогіки.....112

15. Рева Ю.В., Лоцман В.М., Сушко Л.Ю. Педагогічні проблеми сукупної діяльності школи та позашкільних закладів в розвитку особистості дитини.....123
16. Штельмах Г.Б. Активні методи навчання у школі молодого вчителя.....137
17. Трубавіна І.М. Сім'я як фактор соціалізації дітей з особливими потребами.....142

ПЕДАГОГІКА
ВШКОЛІ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Збірник наукових праць
Випуск 2

Підприємство друку 10.12.2000

Формат 60x84 1/8. Наклад офсетний. Гарнітура Helvetica

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12. Обл. - вкл. арк. 7. А2

Зам. № 43. Тираж 500 прим. Ціна договорна

Криegerdruckerei, підприємство видавничої університету

Україна, 324086 м. Кривий Ріг, вул. Г.Тараса, 24

Надруковано на виданнівому папері

ТОВ "Криegerdruckerei" п.п.с.

Україна, 324101 м. Кривий Ріг, вул. Металургів, 36 Б

Тел. 74-70-41

Наукове видання

ПЕДАГОГІКА
ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Збірник наукових праць
Випуск 2

Підписано до друку 10.12.2000

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура NewtonС.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 15. Обл. - вид. арк. 7.62

Зам. № 43. Тираж 500 прим. Ціна договірна.

Криворізький державний педагогічний університет.

Україна, 324086 м. Кривий Ріг, п-т Гагаріна, 54

Надруковано на видавничому комплексі

ТОВ "Кривбасавтоматика плюс"

Україна, 324101 м. Кривий Ріг, п-т Металургів, 36 Б

Тел. 74-70-41.